

KUVVE-FİİL BAĞLAMINDA MODERNLİK

Arş. Gör. Mustafa SOLMAZ*

ÖZET

Bu araştırmanın konusu, modernliği biricik, kendine has bir süreç olarak konumlandırmaktan ziyade, onu bir değişim, gelişim süreci olarak okumaktır. Bunun için “kuvve-fiil” ayrımlarından hareket etmiş bulunmaktayız. “Kuvve-fiil” kavramlarını, modernlikle uyumlu biçimde kaynaştırıp, özgün bir bakış açısı geliştirmek için Aristoteles’in görüşlerinden ve modernlikle ilgili fikir yürütmüş olan önemli düşünürlerin görüşlerinden yararlandık. Vardığımız sonuç ise, modernliği, “kuvve-fiil” bağlamında analiz etmenin bizlere, modernliğin önemli açmazlarına yönelik güçlü çözümler imkânları verebilmesi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kuvve-Fiil, Pozitivizm, Laiklik, Ötekileştirme.

ABSTRACT

The Subject of this study is reading that modernism is positioned as unique, sui generis rather, it as change, the development process. For this, we have been moved from “potential-actual” differantions. We have used opinions which Aristotle and important thinkers have in order to combine harmoniously “potential-actual” conceptions with modernism and to develop an unique perspective. In conclusion we reached, to analyze modernism in the context of “potential-actual” has been able to give important opportunities for the strong solution for unfolds of modernism.

Key Words: Potential-Actual, Positivism, Laicism, Othering.

---

* İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

GİRİŞ

Yapmış olduğumuz araştırma, modernliğin, sadece Batılı toplumların yaşamış olduğu deneyimler sonucunda ulaşılmış olan belirlenimlere uygun olarak yaşanılma zorunluluğunun olmayacağı yönündedir. Her toplumun tarihsel ve kültürel tecrübeleri farklıdır. Bu anlamda, onların yaşamakta oldukları, yaşayacakları modernliklerin de farklı ve kendilerine özgü olmasından daha doğal bir şey yoktur. Modernliğin bu şekildeki kavranışı, post-modernlerin haklı olarak işaret etmiş oldukları, “onun, sıradanlaştırıcı, tek düze” yönünü de ortadan kaldıracak ve modernliği çok daha makul bir forma sokacaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için modernlik hakkında fikir yürütmüş kimi önemli düşünürlerin görüşlerine yer verip, onu temelde, bir değişim ve gelişme süreci olarak okumaya çalışacağız.

Modernlik Hakkındaki Bazı Önemli Teoriler

Modernlik süreci hakkında, sayısızca açıklama ve izah getirilmiştir. Onların hepsini burada ifade etme gibi bir şansımız ve imkânımız yoktur. Ancak biz o sayısızca izah yerine, modernliğin temel niteliklerine değineceğiz ve bu konuya eğilen kimi düşünürlerin görüşlerinden de yararlanmayı ihmal etmeyeceğiz.

Modernlik sürecinin temel belirlenimlerine geçmeden önce, “modern” kavramı, nedir ve neyi ima etmektedir türünden sorulara yanıt bulmalıyız. Bir şeyden bahsederken, onun hakkında genel ve üstünkörü şeylere değinmek yerine, onun gerekli ayrıntılarına girilmeli ve konunun doğası anlaşılmaya çalışılmalıdır. Bu anlamda, bizim ilkin, modern kavramının ne anlama geldiğini bilmeye ihtiyacımız var.

Bu noktada, imdadımıza Habermas yetişir ve kavramın kökeni olarak *modernus*'u gösterir. O'na göre, “modern” terimi, Hans Robert Jauss tarafından araştırılan uzun bir tarihe sahiptir. “Modern” kelimesi Latince “modernus” biçimiyle ilk defa 5. yüzyılda, resmen Hristiyan olan o dönemi, Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanıldı. İçerikleri sürekli değişse de, “modern” terimi hep, kendini eski'den yeni'ye bir geçişin sonucu olarak görmek için, antik çağla kendisi arasında bir ilişki kuran dönemlerin bilincini dile getirmiştir. (Habermas; 1994:30)

Bazı yazarlar “modernlik” kavramını Rönesans’la sınırlandırır, ama bu tarihsel açıdan çok dardır. İnsanlar, 17. yüzyılda ünlü “Qurrelle des Anciens et des modernes” zamanı Fransa’sında olduğu kadar, 12. yüzyılda Büyük Charles döneminde de kendilerini modern olarak değerlendirdiler. Yani, modern terimi, Avrupa’da, hep yeni bir dönemin bilincinin, antikçağlılarla kendisi arasında yeniden gözden geçirilmiş bir ilişki kurduğu dönemlerde ortaya çıkmaktaydı; dahası, bu dönemlerde, hep antik çağ, belli bir takım taklitlerle yeniden oluşturulması gereken bir model olarak görülmekteydi.(Habermas; 1994:32)

Gerek Habermas gerek de onun kimileri olarak değerlendirdiği yazarların önemi, modernliğe, *biriciklik* kazandırmamalarından kaynaklanmaktadır. Yani modernliği, nev’i şahsına münhasır bir süreç olarak görmemeleridir. Ancak çoğu insan, modernliğin belirlenimlerinin, tarihin başka hiçbir evresinde olmadığı şeklinde bir görüşe sahiptir. Ya da, modernliğin doğasının oluşturan niteliklerin, başka hiçbir tarihsel süreç içerisinde gerçekleşmediğini düşünürler. Bu anlamda, Habermas’ın modernliğe yönelik vermiş olduğu anlam, ezber bozucu bir karaktere sahiptir. Gerçekten de böyle midir? Bugünkü anladığımız şekliyle, modernlik aslında, çok da özgün bir süreci ifade etmemekte midir?

Habermas, bu noktada, 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan modernizmin, kendini bütün belirli tarihsel bağlardan kurtaran radikal bir bilinci doğurduğunu belirtir. O’na göre, bu yeni modernizm basitçe, gelenek ve şimdi arasında soyut bir karşıtlık kurmuştur. Giddens da, bu anlamda, Habermas ile paralel düşünür. O’na göre de, modernizm, gelenekle olan bağıni koparmıştır.

Giddens, modernlik hakkındaki düşüncelerini, kurumlar üzerinden izah eder ve ona göre modernliğin, kurumsal açıdan, en belirgin sonucu ulus devlet ve kapitalizmdir. (Giddens; 2004:173) Ulus devlet, geleneksel toplum düzenlerini dönüştüren ve modernliğin kurumsal boyutlarını oluşturan tüm unsurların taşıyıcısıdır. Ulus devletin ortaya çıkışıyla modernliğin gelişimi arasında dolaysız bir bağ vardır. Ulus devletin ayırıcı niteliklerini çözümlmek, modernliğin çok yönlü olan doğasını gözler önüne sermek için önemli bir adımdır. Bu anlamda, Giddens’in modernlikle ilgili söylemlerini yorumlamak için, öncelikle onun, ulus devlet ve onu yaratan unsurlar üzerine yaptığı çözümlmelerden hareket etmek gerekir.(Esgin; 2005:337)

Ulus devletin dört unsuru vardır. *Gözetleme, askeri iktidar, endüstriyalizm ve kapitalizmdir*. Gözetleme, Giddens’in, Foucault’tan ödünç aldığı bir kavramdır. Foucault, *Panopticon* imgesiyle, modern bireyin nasıl bir konumda olduğunu ortaya koymuştur. Modern birey, iktidar tarafından sürekli

olarak gözetlenmektedir. Giddens da Foucault'a benzer şekilde gözetlemeyi, modern devletin, enformasyonun ve toplumsal denetimin kontrolüne sahip olması şeklinde tanımlar. Askeri iktidar, şiddet araçlarının kontrolünün ulus devletin eline geçmesidir. Kapitalizm, sınıf toplumunun gelişimi ve çatışmasıyla yakından ilişkilidir. Endüstriyalizm ise daha farklıdır. Endüstriyalizm doğanın eşi görülmemiş bir biçimde radikal dönüşümlerine neden olur. Üretimin makineleşmesi söz konusudur ve fabrika üretimi hâkim konuma gelir. Endüstriyalizm, kapitalizmden farklı olarak emeğin merkezileşmesine neden olur.

Giddens'in, modernlikle ilgili, önemle belirtmiş olduğu bir başka şey ise, "bizlerin her geçen gün doğadan ve gelenekten kopmakta olduğumuz" fikridir. Daha önceki dönemlerde, insanların başlarına gelen olumsuz şeylerden, onların karar alma sürecine kadar, belirleyici iki faktör vardı: Bunlar *doğa* ve *geleneğin* kendisiydi. Ancak şu anda bizler, düşünürselliğin ağır bastığı dünyada yaşıyoruz. "Toplumsal düşünürsellik, sabit davranış kiplerinden ziyade giderek daha fazla bilgi tarafından oluşturulan bir dünyayı işaret ediyor. Geleceğe yönelik çok fazla karar alma zorunluluğu duyuyoruz, bu yüzden gelenek ve doğa verileri geri çekiliyor, dolayısıyla biz de böyle bir hayat tarzına sahip oluyoruz. Bu anlamda, önceki kuşaklara nazaran daha düşünürsel bir biçimde yaşıyoruz."(Christopher; 2000:107)

Gelenekle olan bağımız kopsa da, geleneğin ontolojik statüsü bütünüyle yok olmamıştır. O, alternatif bir bilgi süreci olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu anlamda, Giddens'ta, gelenekle bağını koparan modernlik, Habermas'ta karşı karşıya mevzileştirilmiştir.

Gelenek ile modernlik arasındaki ilişki böyle bir hal alırken; onun doğa ile kurduğu ilişki nasıl olmuştur? Doğa kavramı ile modernlik arasındaki ilişkiyle ilgili söyleyebileceğimiz ilk şey, onun, geleneğin başına gelen şeyle paralel dönüşümleri yaşamış olmasıdır. İkinci şey ise, doğa ile modernlik arasında yeni bir ilişkinin gelişmiş olmasıdır: Modernlik öncesi dönemlerde, doğa, insan üzerinde belirleyici bir konuma sahip iken, yeni dönemde bu yerini kaybetmiştir. Artık doğa insanın üzerinde değil, insan doğa üzerinde hâkim konuma gelmeye başlamıştır. Bunun en önemli nedeni de, bilim ve teknikteki yaşanan gelişmelerdir. Özellikle de, doğa bilimlerindeki yaşanan değişimlerdir.

New Organon ve Pozitivizm

Doğaya yönelik müdahaleye kapı aralayan ilk metodolojik izlenimleri, F. Bacon'un *New Organon*'unda görebiliriz. New Organon, doğayı, evreni okumanın yeni yoludur. Daha önceki dönemlerde, özellikle de Aristoteles'in de içinde bulunduğu Antik dönemden itibaren Bacon'a kadar olan süreçte, kabul edilen bilimsel metot, tümden gelimdi.

Antik Yunan'da bilimsel bilginin ne olduğu üzerinde ısrar eden, Aristoteles'tir. Aristoteles'e göre bilimsel bilginin temel karakteri, onun kesin bilgi vermesidir. Onun için de, kullanılması gereken yol, tümden gelim olmalıdır. Çünkü tümden gelimle, özne ile yüklem arasındaki zorunlu ilişki tesis edilebilir: "Bütün insanlar, ölümlüdür", "Sokrates, insandır", "O halde Sokrates de ölümlüdür" çıkarımı tümden gelim yoluyla yapılmıştır. Varılan sonuç, Özne (Sokrates) ile yüklem (ölümlü olmak) arasındaki zorunlu, kesin ilişkiyi açığa çıkartmıştır. Bu sonuç değişmez, Sokrates'in ölmeme gibi bir durumu söz konusu olamaz. İşte, bilimsel bilgi bu tür kesin bir bilgi olmalıdır.

Bacon ise, New Organon'da, evreni doğru olarak okumanın yeni metodolojisini ortaya koyar. Ona göre, bilimsel bilgi bu tür tümden gelimsel şekilde olamaz. Çünkü tümden gelim, bizlere, gerçeklik hakkında yeni bilgiler veremez. Onun için kullanacağımız yöntem, tüme varım olmalıdır. Gerçeklik gözlemlenmeli, onlardan alınan duyuşsal veriler işlenmeli ve genel yasa ve ilkelere ulaşılmalıdır. Gerçi Aristoteles'te de tüme varımın var olduğu görüşü belli ölçüde doğrudur. Ancak onun tüme varımdan anladığı şey, yeni bir bilgiye ulaşmaktan ziyade, sonucu önceden bilinen bir ilişkiyi doğrulamasıdır. Tüme varımla ilgili önemli olan şey, Aristoteles'e göre, onun kesin bir bilgi verememesidir. Yani, tüme varımla yapılan bir çıkarım, Özne ile Yüklem arasındaki zorunlu ilişkiyi açığa çıkartmaz, onlar arasında olumsal bir ilişki tesis eder. Bu nedenle, tüme varım kabul edilecek bir yöntem değildir. Bacon ise tam tersini düşünür. Yeni ve doğru bilginin tüme varım yoluyla edinilebileceğini savunur. Onun sistemleştirdiği bu yeni yöntem, modernliğin temel yöntemini oluşturmaktadır. Bu metoda uygun olarak daha sonraları, doğa bilimlerinde önemli gelişmeler yaşanacaktır.

Yaşanan bu gelişmelerin temelindeki yatan yöntemin, daha sonraları, çeşitli toplumbilimci tarafından toplumsal ve siyasal alana uyarlanmaya çalışıldığını görmekteyiz. Fransız İhtilâli, Sanayi Devrimi gibi süreçler toplumsal alandaki var olan düzeni bozmuş, onun ciddi anlamda bir dönüşüme girmesine neden olmuştur. Artık eski kavramlar, eski düşünce biçimleri her

geçen gün daha da hızlanan ve şiddetlenen bu dönüşüm rüzgârlarını durduramamaktadır. Toplumun parçalanmaması, önceden var olan düzenin yeniden devamının sağlanması için yeni bir metot lazım bizlere. Bu metot, ancak doğa bilimlerindekine benzer olmalıdır: “Toplumsal olgular, şeyler olarak ele alınmalıdır” sözünü düstur edinmeliyiz.

Gerek A. Comte ve gerek Durkheim, aralarında bazı farklılıklar olsa da; sosyal olay ve olguların doğa bilimsel kalıplar içinde analiz edilmesini savunmuşlardır. Bunu, onların düşüncelerini anlatırken sürekli olarak biyoloji biliminin konu alanı içerisine giren olay ve olgulardan yararlanmalarından da anlayabiliriz. Dahası, Durkheim’in *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* adlı eserinin özellikle de II. Bölümde, çoğu kez F. Bacon’a atıfta bulunulması, bahsettiğimiz ilişkiyi teyit eder niteliktedir. Orada Durkheim, doğrudan üç tane, dolaylı şekilde de birden çok olmak üzere New Organon’a gönderimde bulunur ve doğa bilimlerindeki o yöntemin, sosyolojide de kullanılmasının gerekliliği üzerinde durur.

Pozitivist paradigma, doğa bilimsel yöntemin toplumsal olay ve olgulara uyarlanmasıyla gelişen bir anlayıştır. Bunu savunan kimseler olarak da, Sosyolojinin kurucu babalarını belirtebiliriz. Ancak, başlangıçta sadece bir yöntem olarak gelişen bu anlayış, zamanla, bir yöntem olmanın da ötesine geçmiş ve daha geniş ölçekli bir tabanda yaşama imkânı bulmuş. Adeta bir dünya görüşü haline gelmiştir.

Bir Zihniyetin Dönüşümü ve Laiklik

Modernlik hakkında fikir yürüten birçok araştırmacıya göre, onun çeşitli belirlenimleri olsa da, esasında, onun iki temel yönü vardır. Bunlardan ilki, Batının kendi tarihsel tecrübesi meydana gelen bir değişim olarak Ortaçağ zihniyet dünyasının terkidir. Diğeri ise Ortaçağ zihniyet dünyasının terkiyle, belli ölçüde gelişme ivmesini yakalamış olan Batılı toplumlara, diğer toplumlarca entegre olma çabasıdır.

Giddens’in gelenek ve doğadan kopmamızla, uzaklaşmamızla kastetmiş olduğu şey sanırız, modernliğe dair bahsetmiş olduğumuz yönlerden ilkiyle ilişkilidir. Yani geleneğin ve onun oluşmasında önemli bir yere sahip olan Ortaçağ zihniyet dünyasının değişmesi, onun yerini bir başka düşünce tarzının almasıdır. Modern zihni ortaçağ zihninden böylesine keskin bir şekilde ayıran şey ise, modern insanların Ortaçağ anlayışını büyük ölçüde yitirmeleri ve

Yunanlıların dünyevi bakışını paylaştıklarıdır. Ortaçağ insanlarının bu dünyaya bir kutsallık olarak baktıklarını söylemek, en başta, onların bu dünyayı yalnızca görülemez bir gerçekliğin görülebilir işareti olarak düşündükleri ve sunaktaki ekmekte ve şarapta durdukça içre duran Yaratıcısının kudreti, amacı ve sevgisiyle yüklü bir dünya olarak anladıkları anlamına gelir. Daha sonra da, ortaçağlı insanların bu dünyayı her yönüyle iyi, her yönüyle hakiki Bahşediciye özgürce ve şükranla adanmış bir kurban olarak gördükleri anlamına gelir. Bu yüzden, dünya, modernler için ne olarak görünüyorsa o demekken, Orta Çağların insanları için kendisinin ötesinde ve ölçüye vurulamayacak kadar daha iyi bir şey demektir. (Jones; 2006:3)

Antik Yunanda, insanın öncelikli problemi, bu dünyada rahata ermedir. Antik düşüncenin inancı, insanların bu problemi çözmek ve kendi çabalarıyla kendileri için iyi bir hayat oluşturmak için gereken zihin ve ahlak yeterliliklerine sahip olmalarıydı. Bunun tersine, Orta Çağlar, felsefenin ötedünya ilgilerinin egemenliği altında olduğu bir dönemdi. Bu hayatın değil, bundan sonraki hayatın problemleri birincil öneme sahip görünüyordu. Artık toplumsal bir ideal yerine göksel bir ideal vardı. Öncü bilimler olarak ahlak ve politika, Yunanlılar için sadece fizik bilimine bir eklenti olmuş olan teoloji bilimi karşısında geriye çekildiler ve insanın doğal güçlerinin katı bir şekilde sınırlandırılmış görüldüğü bir çağda, bizzat (akılsal araştırma olarak düşünülen) bilimin kendisi önemini yitirdi. Artık umut beslediği doğaüstü iyiyi kazanma güçsüzlüğünün keskin bir şekilde bilincine varan Ortaçağ düşüncesi, en yüksek iyi ve en yüksek kudret sahibi ve var olan her şeyin yaratıcısı olduğu düşünülen bir Sonsuz Varlık'a inanç bağladı. İnsanın bu varlıkla özel ilişkisi yaklaşık on iki yüzyıl kadar bir zaman boyunca Batı dünyasının en temel kaygısı oldu. (Jones; 2006:7-8)

Nedir on iki yüzyıl gibi uzun bir süreyi kapsayan? Neden o düşünce yapısı, bu dünyayı ihmal etmiştir? Bu soruların yanıtını, Ortaçağ hakkında biraz fikir sahip olduktan sonra anlayabiliriz. Ortaçağ olarak ifade edilen süreç, genel hatlarıyla, Patristik ve Skolâstik diye iki döneme ayrılabilir.

Patristik felsefe, Hıristiyan inancına bir öğreti niteliği kazandırmak yolundaki çaba ve denemelerden oluşmuştur. *Skolâstik felsefe* ise, Patristik'te artık biçimi belirlenmiş olan bu öğretiyi temellendirmek ve sistematik olarak derleyip toplama yönündeki uğraşlardan gelişmiştir. Skolâstik felsefe, dar anlamıyla, Ortaçağ Felsefesidir; çünkü hem bu çağ felsefesinin ağırlık merkezidir, ona damgasını vurmuştur; hem de zaman bakımından tam Ortaçağ

içinde oluşmuştur. Oysa Patristik Felsefe, daha çok antikçağ sonlarında gelişmiştir.(Gökberk; 2007:138)

İşte modernlik, bu Skolâstik anlayışın ortadan kalkışını simgelemektedir. Daha doğrusu, onun değiştiğini ve başka bir düşünce iklimine dönüştüğünü ifade eder. Batılı toplumların yaşamış oldukları modernliğin belirlenimleri, Skolâstik düşünce dünyasına karşıt olarak ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni, o dönemin, bilgi, varlık ve metodoloji tanımlamasının evreni, içinde yaşadığımız doğayı yeterince idrak etmemize engel olmasıdır.

Skolâstiğin neden olduğu ekonomik ve siyasal sorunlardan da bahsetmek yerinde olur. Onun Batılı toplumlar üzerindeki neden olduğu ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunları çözmek, daha rahat, daha refah ve huzurlu bir dünya özlemidir. Ortaçağın sonlarına doğru Batılı toplumlar ekonomik anlamda yoksulluk, toplumsal ve siyasal anlamda ise kaos ve düzensizlik içerisindeydiler. Papa'nın iktidarı, cismani iktidarların sınırlarını ortadan kaldırmış, onların etkilerini azaltmış ve bununla da o toplumlardaki birliğin ve düzenin yok olmasına neden olmuştur.

İçinde olunan bu olumsuz durumdan kurtulmanın yolu, Skolâstik düşünce dünyasını terk etmekle olur. Onu, toplumsal ve siyasal hayattan ne derece uzaklaştırabilirsek, o derece başarıya ulaşırız. Çünkü Skolastik düşüncenin belirgin niteliği Aristotelesçi bir yan taşımakla birlikte, ondan daha baskın bir şeye, dinsel düşünceye dayanıyordu. Dinsel düşünce de, dinin temsilcileri tarafından ekonomik ve siyasi çıkarlar için kullanılmaktaydı. Bu kötü ve kederli havayı dağıtmanın yolu ise, dinsel düşüncenin etkisini kırmakla olabilirdi. İşte laik bir düşünce dünyasına duyulan ihtiyacın temelinde de, bu his yatıyordu.

Batılı olmayan toplumlar ise, modernleşmeyi, “Batılılaşma” ve “Çağdaşlaşma” olarak görmekteler. Bu sürecin temelinde de, Batılı toplumlardaki gibi pozitivist anlayış ve lâiklik algıları yatmaktadır. O toplumlar, bu kavramların oturacağı tarihsel bir zemine sahip olmadıklarından (Skolastiği yaşamadıkları için), hedefledikleri modernlik, sancılı bir hal almaktadır. Bu durumun ortadan kalkması, modernleşmenin daha uygun bir form haline gelebilmesi için o toplumların kendi gerçeklerini göz önüne almaları gerekir. Bu durumu açıklayabilmek için, bir değişim ve gelişim teorisi olarak “potansiyel / aktüel”, “kuvve-fiil” ayrımlarından hareket eden Aristoteles’e müracaat etmenin yararı var.

Modernlik hakkında fikir yürütürken, Antik dönemde yaşamış bir düşünürün görüşlerinden hareket etmek ilk etapta çarpıcı görünebilir. Hele hele, modernliğin temel belirlenimlerinin ortaya çıkışına neden olan Skolâstik anlayışın dayandığı otoriteye referansta bulunmak çok daha şaşırtıcıdır. Ancak unutmayalım ki Aristoteles, Antik Yunan’da, bu dünyanın dilini konuşan tek kimsedir. Ortaya koyduğu varlık, ahlak, politika teorileriyle her zaman duyuya ve gözleme yer vermiş, aşırılıklar yerine orta yolu savunmuştur. Bu anlamda, Skolâstikteki ağır havanın nedeni, “Kral’ın kendisi değil, onun arkasından gelmiş olan Kralcılarıdır.”

Kuvve-Fiil / Potansiyel-Aktüel Ayrımı Bağlamında Modernlik

Aristoteles, kuvve-fiil ayrımıyla, o güne kadar tüm Yunan felsefesinin korkulu rüyası olan oluş meselesine tatmin edici felsefi bir açıklama sağlamıştır. Çünkü Yunan felsefesinin en önemli problemi varlık-oluş ilişkisi problemidir. Aristoteles’in dönemine kadar varlığı kabul eden Parmenides ve Platon gibi filozoflar, oluşu reddetmek zorunda kalmışlardır. Oluşu kabul eden Herakleitos ve Protagoras gibi filozoflar ise varlıkla ilgili iddialarından vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Hem varlığı hem oluşu kabul eden Empedokles, Anaksagoras ve Demokritos gibi filozoflara gelince onlar Aristoteles’in haklı olarak işaret ettiği üzere gerçek anlamda oluşu, oluşun özünü, ruhunu anlamamış veya açıklayamamışlardır. Çünkü onlar bir şeyin başka bir şey olmasını onun parçalarının yer değiştirmesine, bir başka tarzda birleşmesine ve ayrılmasına indirgemişlerdir. Aristoteles’in kendisi ise hem varlığı hem de gerçek anlamda oluşu kabul etmiş ve onun nasıl mümkün olduğunun son derece başarılı felsefi bir açıklamasını vermiştir.(Arslan; 2007:155-156) Bunu açıklayabilmek için de “meşe tohumu” örneğini vermiştir.

Toprağa atılan meşe tohumu, kendi içinde meşe ağacı olmağı taşımaktadır. Bu tohum, toprağa bırakıldıktan sonra, gerekli ısı, yağış, ışık vs. şeylerin de yeterince sağlanması durumunda, zamanla meşe ağacı haline gelir. Meşe tohumu bilkuvve, meşe ağacı ise bilfiil varlıktır. Değişim, bilkuvve varlık olan meşe tohumundan, meşe ağacı formuna ulaşma yolunda gerçekleşir.

Fiil, bina yapanın bina yapma yetisine sahip olana, uyanık olanın uyuyana, görenin gözleri kapalı olan, ancak görme duyusuna sahip olana, maddeden ayrı olanın maddeye, mamul olanın işlenmemiş olana göre durumudur.(Aristoteles; 1996-6. bölüm:1048b-1048b₅)

Annelik, cinsiyeti kız olan biri için bilfiil durumdur. Kız olmaklık ise, bilkuvve durumdur. Cinsiyeti kız olan bir kimse, zamanla evlenir ve anne olur. Anne olma durumu, anne olmaklık kuvvesine sahip olan kızın, sahip olduğu bu kuvvesini işlemesi, açığa çıkartması sonucu gerçekleşir. Aynı şekilde cinsiyeti erkek olan bir kimse de, kendi içinde baba olmaklık kuvvesini taşır ve zamanla da bu kuvveyi edimleştirip, onu fiil haline getirir. Ancak anne olmaklık kuvvesine sahip bir kız çocuğundan, baba olma fiilini gerçekleştirilmesi beklenemez. Baba olmaklık kuvvesini taşıyan bir erkek de, anne olamaz. Çünkü her ikisi de, bahsedilen fiillerin potansiyellerine sahip değillerdir.

Her varlık, kendi içinde bir kuvveye (potansiyele) sahiptir ve onun ereği de sahip olduğu potansiyelin açığa çıkışıyla mümkündür. Şayet o varlıkta, bahsedilen bir kuvve yoksa ondan, o olmayan kuvvenin fiil hale geçişi de beklenemez. Benzeri şekilde her medeniyetin sahip olduğu bir anlam dünyası vardır. Bu anlam dünyası, zaman içinde doğal olarak, o medeniyetin mensuplarınca oluşturulur. Bu noktada o medeniyetin içini dolduran milletlerin, toplumların ve fertlerin yaşamış olduğu tecrübeler önemlidir. Durduğumuz yerden, Batılı toplumların yaşamış oldukları modernliği analiz edecek olursak, şunları söyleyebiliriz: Skolastik, bir bilkuvve durumdur. Antikçağa göre ise bilfiil konumdadır (Kesilmiş bir kütüğün, masaya göre kuvve olması, ama ağaca göre fiil olması gibi). Bu kuvve durumunun sonucunda, olumsal dünyanın bütünüyle olmasa da önemli ölçüde ihmal edilişi, kilisenin önemli bir iktidara sahip oluşu, halkın sosyal katmanlara ayrılışı ise bilfiil bir konumdur. Varılan bu sonuç, doğayı ve evreni, içinde yaşamış olduğumuz sosyal dünyayı anlamamız için yeterli olmadığından, kitleleri ekonomik, siyasal birçok sorunla karşı karşıya bıraktığından, bir zihniyet dünyasının ifadesi olan düşünsel iklim, yani meşe tohumunun ekildiği toprağa, modernlikle birlikte, yeni bir tohum ekilmektedir. Bu tohumun nitelikleri, *duyusal, maddi ve lâik*dir.

Batılı olmayan toplumların, modernliği, çağdaşlaşma şeklinde yaşama istemleri modernliğin sıradanlaştırıcı, tekbiçimleştirici yönüne hizmet eder. Çünkü her medeniyet, kendi kuvvesine uygun bir gelişim süreci izlemeyip onun yerine, bir başka medeniyetin geçirmiş olduğu deneyimleri hedeflerse, yaşanan değişim tekdüzeliğe neden olacak, farklılığa yer bırakmayacaktır.

SONUÇ

Modernliğe “kuvve-fiil” ayrımı bağlamında bakmak, onu, bir gelişim süreci olarak okumaktır. Gelişim kavramı ise, temelde, bir değişimi ifade eder. Özellikle de olumlu anlamdaki değişimi niteler. Bu bakış açısı, Habermas’ın, *modernus*’u kullanma biçimine oldukça yakın durmaktadır. Kuşkusuz, Habermas’ın modernliğe dair izahı, sadece, *modernus* kavramıyla sınırlanmaz. Ancak en azından onun, modernliğe dair temel bakış açısını yansıtır.

Habermas’ın *modernus*’u kullanma biçimi, bir varlığın kendi doğasına uygun bir şekilde gelişimini ifade etmekten ziyade, *yeniyi* vurgular. Yeni ise, eski ile farklılığına gönderimde bulunur. Bu metaforik çerçeveyi açacak olursak, yeninin, bir değişim sürecini ifade ettiğini görürüz. Biz ise Habermas’ın kavramı kullandığı anlama, bir ekleme yapmış durumdayız. O da, değişimin, üzerinde meydana geldiği varlık alanının doğasıyla örtüşmesidir. Değişimin yaşandığı alanın, kendi kültürel gerçeklerini ihmal etmemesidir.

Giddens’in önemli tespiti ise, modernliğin gelenekle olan bağının, zayıflamış olduğu anlayışdır. Benzeri durum, Habermas’ta da, gelenekle modernliğin karşı karşıya konumlanmasında ortaya çıkar. Her iki düşünürün görüşleri arasında önemli farklılıklar olsa da, bu bağlamda, onların düşüncelerinin büyük oranda benzerlikler içerdiği görülmektedir. Bu benzerlik de, geleneğin güç kaybına uğramasıdır. Ya da modernliğin, onun karşısında durabilecek bir güce erişmiş olmasıdır. İşte modernliğe dair “kuvve-fiil” bağlamındaki bir bakış açısı, geleneğin de ihmal edilmemesine yol açacaktır. Hatta gelenekle, kaynaşmış bir şimdi ve gelecek inşa etme projesi haline dönüşecektir.

“Kuvve-fiil” bağlamında modernliği ele alma çabası, bizlere, şu noktalarda da önemli yarar sağlayacaktır:

1. Postmodernlerin, modernliğe dair karşı çıkışlarına çözüm sağlar. Bir medeniyet, kendi kuvvesine uygun bir şekilde gelişim süreci ortaya koyarsa, bu durum, farklılıklarımızın teminatı olacaktır. Farklı medeniyetlerden aynı gelişim süreçlerini beklemek ise, dünyayı aynılığa yitmek, farklılıkları yok etmektir. Her medeniyetin sahip olduğu potansiyeller nispetinde, kendi doğasına uygun bir değişim, dönüşüm geçirmesi ise farklılıklarımızın, en temelinde de biz olmağımızın çetin yollarını aşmamızı sağlayacaktır.

2. Öteki olmaya ve ötekileştirilmeye engel olacaktır. Modernlik, tek biçimci, evrensel bir perspektife sahiptir. Onun sosyal ve siyasal açıdan kendini konumlandırması da buna bağlı olarak şekillenmektedir. Kendinden olanın hoş, olmayanın ise nahoş, hor ve aşağı görülmesine neden olmaktadır. Her medeniyetin kendi has dinamiklerinin kabulü, onun kendisine özgü değişimine duyulan saygı, başkasının, biz olmayanın da olumlu olarak algılanmasına neden olacaktır.

KAYNAKÇA

- ARISTOTELES (1996): **Metafizik**, Çev. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, II. Basım, IX. Kitap.
- ARSLAN, Ahmet (2007): **İlkçağ Felsefe Tarihi 3** / Aristoteles, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- CHRISTOPER, Pierson (2000): **Anthony Giddens’la Söyleşiler: Modernliği Anlamlandırmak**, Çev. Murat Sağlam-Serhat Uyurkulak, Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- ESGİN, Ali (2005): **Anthony Giddens Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık.
- GIDDENS, Anthony (2004): **Modernliğin Sonuçları**, Çev: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, III. Basım.
- GÖKBERK, Macit (2007). **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitabevi, XVII. Basım.
- HABERMAS, Jürgen (1994): “Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”, Çev. Güleğül Naliş, (der. Necmi Zekâ), **Postmodernizm**, Kıyı Yayınları, II. Basım.
- JONES, W. T. (2006): **Ortaçağ Düşüncesi** / Batı Felsefesi Tarihi II. Cilt, Çev: Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları.